

Organisering af danske unges fritid. Et historisk tilbageblik

Anne Kofod

Organiserede fritidstilbud har i generationer haft en central placering i danske unges fritid. Kulturen udspringer af nogle særlige samfundsmæssige vilkår i sidste halvdel af 1800-tallet og rodfæster sig i kombinationen af dels ungdommen, der etablerer sig som livsfase, dels en hverdag, der som noget nyt er opdelt mellem uddannelse og fritid, og dels et demokratisk samfund med et bredt udbud af interesseorganisationer, herunder også voksne, der interesserer sig for, hvad de unge foretager sig i fritiden. I løbet af det 20. århundrede får både fritiden og de unge en plads på den politiske dagsorden. Aktuelt arbejder fritidsorganisationerne med rekrutterings- og fastholdelsesstrategier med afsæt i læring og de unges behov. Spørgsmålet er, om de unges behov harmonerer med den fritidslæring, som traditionelt har bidraget til overgangen til voksenlivet.

A dspurgt, hvad det største problem eller udfordring i hendes liv lige nu er, svarer en 13-årig pige: «... at vælge hvad jeg skal i min fritid.» (Kofod og Nielsen 2005:12). For denne unge pige er det med andre ord et problem at beslutte, hvordan hun skal bruge sin fritid. Det fremstår som noget, hun selv må finde en løsning på, men problematikken omkring hvad unge skal bruge deres fritid på, rummer også historien om det voksne samfunds blik på unge.

Denne artikel handler om organiseringen af danske unges fritid i et historisk tilbageblik. Gennem mere end 100 år har en række danske fritidsorganisationer taget det på sig at invitere den unge generation til en lang række efterskole-aktiviteter. Det er denne historie om organiseringen af unges fritid, som jeg forfølger i denne artikel. Hensigten er at afdække, hvilken rolle organiseret fritid traditionelt har været tildelt af de voksne, som har tilrettelagt aktiviteterne. Det er tilbud, som også i dag har en central placering og antages at tilføre de unge en række nyttige kompetencer i kraft af måden, de er organiseret på (Jantzen 2002, Brusgaard (red.) 2007, Larsen mfl. 2007).

En gennemgang af organisationernes aktuelle udviklingsarbejde (Kofod 2008 upubliceret) viser, at læring fremstår som et centralt omdrejningspunkt og benyttes som argument i rekrutterings- og fastholdelsesstrategier, der skal dæmme op for tendensen til, at de ældste unge vælger aktivitetstilbuddene fra.

Dog fremgår det ikke tydeligt, hvorfor det er vigtigt, at de unge fortsat deltager i det organiserede fritidsliv, ligesom det er en smule diffust, hvad de unge potentielt lærer. Det er min forventning, at en historisk afdækning af organisationernes hensigter med fritidstilbuddene vil kunne bidrage til diskussionen af, hvilken rolle aktiviteterne spiller – eller skal spille – i det 21. århundrede.

Derfor vil læring også være mit fokus i de to udvalgte historiske nedslagspunkter; 1880'erne, hvor arbejds- og aftenhjem rammesættes af datidens filantroper, samt 1940'erne, hvor to fritidsorganisationer, der siden har været toneangivende for ungdomspolitik og unges fritidsliv, ser dagens lys, ligesom den danske regering i 1945 nedsætter en ungdomskommission.

Forinden vil jeg opridse de samfundsmæssige forandringer, der danner fundamentet for det moderne Danmark, ud fra antagelsen om, at disse forandringer også er en del af præmissen for, at unges fritidsliv organiseres. Baggrunden for at undersøge organiseringen af unges fritidsliv historisk er samtidig en forventning om, at det vil kunne kaste lys over en selvforståelse i fritidsorganisationerne, som i dag kan fremstå indforstået, men er nyttig at tage notits af i deres aktuelle arbejde med læring og kompetenceudvikling.

Artiklen rundes derfor af med en perspektivering, hvor jeg vil diskutere det, der historisk har været det læringsmæssige aspekt i unges organiserede fritidsliv, i forhold til, hvad der i det 21. århundrede kunne være relevant at integrere som en del af de tilbud, som fortsat udbydes af fritidsorganisationerne.

Fritid

Fritid – eller fri tid – opstår som en del af lønarbejderkulturen under industrialiseringen. Fri tid er i sin oprindelige betydning den tid, hvor en ansat ikke er bundet af et forhold til en arbejdsgiver (Eskilsson 2000:79, Säfvenbom 2005:29). For nutidens unges er der ikke tale om lange dage på en fabrik. I det moderne samfund er unges primære forpligtelse skole og uddannelse. Afhængig af om de er ved at afslutte grundskolen eller går på en ungdomsuddannelse, går danske unge i skole omtrent 30 timer om ugen.

Den øvrige tid disponerer de i større eller mindre grad selv over. Med skolen følger lektier. Mange unge har pligter i familien, hvor de tømmer opvaskemaskinen, går med hunden eller støvsuger. Noget der er udbredt, særligt blandt de yngste unge – mod udbetaling af lommepenge. De lidt ældre unge har ofte et fritidsjob. Fx har 44 % af eleverne i niende klasse et fritidsjob (Skårhøj og Østergaard 2005:156). Jo ældre de unge bliver, desto mere fylder fritidsjobbet.

Når disse fritidsaktiviteter, af en mere forpligtende karakter, er overstået, står det de unge frit for at bruge den resterende tid på strøgture, spille World of Warcraft eller bare hænge ud med vennerne. Ligeså udbredt er det, at de unge holder fast i eller afprøver nye tilbud inden for spejder, sport, musikskole, dans, ridning og de mange andre tilbud, som fritidsorganisationerne inviterer de unge til at deltage i.

Organiseret fritid

I undersøgelser af danskernes fritidsliv udskilles en del af fritiden under overskriften *organiseret*. Bag definitionen ligger flere væsentlige pointer. For det første henviser det organiserede til, at aktiviteten er arrangeret. Det vil sige, at nogen – typisk voksne – på forhånd har tilrettelagt noget indholdsmæssigt. Dertil kommer, at aktiviteten finder sted regelmæssigt, på samme faste tidspunkt, fx hver onsdag (Kofod og Nielsen 2005:11).

Idrætsforeningerne, spejderbevægelsen, ungdomsskole og -klubtilbudene mv. er alle organisationer, der har været en del af ungdommens fritid gennem generationer. Surveys viser, at et markant flertal af de danske unge på en almindelig uge deltager i en eller flere organiserede fritidsaktiviteter. Samme undersøgelser peger på, at de unge mister interessen for denne type aktiviteter, jo ældre de bliver (Fridberg 1999:83, Henriksen 2002:71, Hansen 2003:52, 2004:16, Bille m.fl. 2005:272, Bille og Wulff 2006:119). En iagttagelse, som også organisationerne selv har gjort (se fx Vincents 2002:4, Tinning m.fl. 2005:8, Milling 2007).

Danmark i sidste halvdel af 1800-tallet

Aktualiseringen af unge samt muligheden for at organisere deres fritid forudsætter, at der findes en ungdom, og at de unge har en fritid. Begge fænomener opstår som en del af den samfundsforandring, der finder sted i Danmark i sidste halvdel af 1800-tallet. En forandring, som kan aflæses både på

landet og i byen, men som hvad angår fritid og ungdom fremtræder tydeligst i byerne.

Periodens store samfundsmæssige forandringer kan bl.a. aflæses i hovedstadens demografiske udvikling. I perioden fra 1850-1900 næsten tredobles indbyggertallet i København, og befolkningstallet i Danmark fordobles (Hvidt 1990:24f, 257f, Christiansen 1990:17). Den generelle befolkningstilvækst afspejler bl.a., at sundhedsvidenskaben har frembragt ny viden om ernæring og hygiejne (Hvidt 1990:257, Mørch 1997:16). Den særlige tilvækst i København forklares også med, at byen for bønderne var et tillokkende alternativ til fattigdommen på landet. Den hastigt voksende byindustri og omlægningen af hovedstaden i forbindelse med urbaniseringen betød, at der var arbejde at få (Hvidt 1990:256).

Det var en tid, hvor hverken ungdommen eller fritiden i udgangspunktet eksisterede som almene begreber. Vist var der en overgang mellem livet som barn og så tilværelsen som voksen, der blev gradvist tydeligere (Løkke 1990:15f). Men det var en overgang, som blev endnu tydeligere som følge af urbaniseringen og industrialiseringen. Ligesom fritiden opstod parallelt med udviklingen af industrisamfundet og lønarbejdet samt udviklingen på skoleområdet.

Arbejdsliv og fritid

Menneskerne i landbokulturen producerede og boede på samme matrikel. Det gjorde overgangen mellem generationerne glidende. Børnene var en integreret del af det praktiske i hverdagen, og de tilegnede sig løbende nye og nødvendige færdigheder, som de kunne bidrage med i husholdningen, fra de stod op om morgenen til de gik til ro om aftenen (Vammen og Andresen 1991:20).

I byernes industrikultur blev hverdagens gøremål adskilt geografisk. Denne adskillelse omtales også som henholdsvis solgt tid og ikke-solgt tid, fordi arbejderen mod betaling lagde sine kræfter på en arbejdsplads. Og den tid, som var tilovers, blev omtalt som fri tid. Et forhold, som den tyske sociolog Karl Marx problematiserede. Han iagttog, hvordan mennesket forsøgte at kompensere for modsætningsforholdet mellem arbejdet, som alene handlede om livsopretholdelse, og så fritiden, som blev genstand for selvrealisering (Andersen og Kaspersen 2005:34f).

Arbejde eller uddannelse?

En sidste og væsentlig markør for ungdom og fritid er skolen. Siden 1814 havde der været undervisningspligt fra det fyldte syvende år til konfirmationen (Bjørn 1990:158). De fleste indfrieede denne pligt i skolen, om end forømmelser var udbredte; mange børn var en uundværlig arbejdskraft og indtægtskilde for familien. I 1899 blev der indført skærpede regler for at dæmme op for forømmelserne (Christiansen 1990:33). Et par år senere fandt en større skolereform sted, som endnu et udtryk for samfundets prioritering af uddannelse. Overgangen til det 20. århundrede er i det hele taget kendetegnet ved en række skolelove, bl.a. på baggrund af dokumentation, der påviste, hvor omfattende særligt de fattige børns indsats på arbejdsmarkedet var. En udvikling, som barndomshistoriker Ning de Coninck-Smith har italesat som kampen om barnets tid, med børnearbejdet og skolen som stridende parter. En kamp, som ifølge Coninck-Smith blev vundet af skolen i årene omkring 1. verdenskrig (Coninck-Smith 2002:75ff). Så hvor virkeligheden for de voksne var en hverdag opdelt mellem arbejde og så fritid, kom konturerne af en ny livsfase gradvist til syne, tegnet af forholdet mellem skole og fritid. Udviklingen og udbygningen af uddannelsessystemet bliver også brugt som parameter, når ungdommen som fænomen skal tidsfæstes (Illeris m.fl. 2002:12f).

Folkestyre, folkeoplysning og folkebevægelser

En integreret og væsentlig del af den udvikling, som siden danner grobund for at organisere unges fritid, er samtidig, at Danmark i 1849 får en Grundlov og dermed et gryende demokrati. Således er samfundet også præget af en ny politisk situation. I mange år var muligheden for at deltage i det formelle demokrati som vælger eller valgbar begrænset af køn, alder og indtægt; fx var det kun selvforsørgende mænd over 30 år, der kunne stemme til det første demokratiske valg i december 1849 (Hvidt 1990:61). I 1915 fik kvinderne stemmeret, senere blev de økonomiske krav endeligt ophævet, og siden 1978 har alle danske statsborgere, der er fyldt 18 år, haft stemmeret. Over en periode på 130 år er opfattelsen af, hvornår et menneske er i stand til at gøre sin formelle politiske indflydelse gældende, blevet forskudt med 12 år. Aktuelt arbejder Dansk Ungdomsfællessråd for at få den sænket yderligere til 16 år.

Demokrati betyder folkestyre. Derfor er det en forudsætning for et demokratisk fællesskab, at borgerne – fællesskabets medlemmer – har tileg-

net sig den politiske kultur, der hører til denne styreform. De skal myndiggøres politisk. Professor i politisk sociologi Jørgen Goul Andersen (2000) definerer en politisk myndig person som en, der er i stand til at deltage aktivt inden for de rammer, demokratiet udstikker. Dertil kommer en antagelse af, at det ikke er noget medfødt, men noget, der tilegnes (Andersen m.fl. 2000:15). Teoretisk en udvikling, som må finde sted i en livsfase, der går forud for, at lovgivningen anerkender borgeren som politisk myndig.

Det kan være problematisk at benytte den politiske myndighedsalder som eneste markør til at afgrænse ungdommen som livsfase. Men den er væsentlig i et demokratisk perspektiv og stiller indirekte krav til, at borgeren er politisk myndiggjort og dermed har en grundlæggende forståelse for de samfundsmæssige forhold, når vedkommende når den fastsatte myndighedsalder.

På den baggrund meldte der sig i årene omkring Grundlovens indførelse flere bekymrede røster i den offentlige debat: Hvordan kunne man overdrage magten til folket, hvis folket ingen forudsætninger havde for at tage ansvar for den?

Dette relevante spørgsmål bød bl.a. præsten og filosofen N.F.S. Grundtvig ind med et svar på. Han arbejdede for, at hele folket – ikke kun den lærde embedsstand – blev uddannet, så det blev i stand til at løfte den opgave, det var at styre landet. I en af hans mange salmer lyder de to første linier: Hvad solskin er for det sorte muld, er sand oplysning for muldets frænde (Højskolesangbogen 2006:92a). Danmark var et bondesamfund, og Grundtvigs folkeoplysningstanke fordrede, at bønderne – muldets frænde – der udgjorde flertallet af befolkningen, blev oplyste og inkluderet i folkestyret.

Det er her, at den danske folkeoplysningstanke har sine rødder. Den forplantede sig i en lang række andre institutionelle forhold, folkebevægelserne, som fx folkeoplysningsforbund, foreningskulturen, interesseorganisationer mv. (Jensen m.fl. 1996:51f). Alt sammen organisationsformer, som blev mulige, ikke mindst fordi forsamling, forenings- og ytringsfriheden blev en grundlovssikret ret i 1849.

Folkebevægelserne samlede i udgangspunktet borgerne omkring forskellige interesser, der langt hen ad vejen afspejlede deres position i samfundet. Fællesnævneren var, at grundstrukturen af organisationerne var demokratisk, og at de via praktiske tiltag samt indlæg i den offentlige debat påvirkede de politiske beslutningsprocesser og dermed samfundet. Idrætsforeningerne, folkeoplysningsforbundene, højskolebevægelsen og de kristelige bevægelser er eksempler på organisationer, der interesserede sig for og organiserede fritidsaktiviteter.

Den franske politiske tænkter Alexis de Tocqueville introducerer i 1830'erne ideen om, at foreningsliv og lokal politisk deltagelse udgør en slags *school of democracy* – en skole i demokrati. Tocqueville peger på, at det at være engageret i det nære demokrati har en *spill-over*-effekt og skaber en naturlig indsigt i og forståelse for, hvordan det store demokrati fungerer – præcis som en politisk myndighed foreskriver (Andersen 2000:8, 115).

Organisationernes rolle i det demokratiske samfund

Overføres Tocquevilles tanker til den politiske kultur i Danmark, som den udviklede sig fra midten af 1800-tallet, er der to væsentlige forhold, der springer i øjnene. For det første, at demokratiet i kraft af organisationskulturen rækker videre end det formelle og dermed (principielt) giver stemme og indflydelse til alle borgere, uagtet at de ikke har formel indflydelse. For det andet bliver organisationskulturen garant for, at det formelle demokrati bliver vedkommende for borgerne, ud fra en betragtning om, at de (lokalt) kan få personlig erfaring med at gøre deres indflydelse gældende. Det er i denne proces, de myndiggøres politisk: i kraft af organisationskulturen tilegner sig de gældende politiske spilleregler og anvender dem.

Denne struktur, hvor der opstår social sammenhængskraft mellem en organisations medlemmer i kraft af deres fælles interesser, omtales inden for demokratiforskningen som den horisontale dimension. Den suppleres af den vertikale dimension; det fællesskab man tilhører, varetager en særlig interesse i forhold til det formelle politiske styre. Der er netop tale om relationen mellem borgerne og staten, eller mellem foreningens medlemmer og dens bestyrelse. Organisationerne tjener fortsat som talerør overfor det formelle demokrati, hvor de kan gøre sig gældende på hvert deres interesseområde. At være deltager i en praksis som her er beskrevet omtales også som medborgerskab (Andersen 2000:13).

I sidste halvdel af 1800-tallet var der mange organisationer og folkebevægelser, der var aktive i det nye demokrati, og som var med til at sætte en politisk dagsorden. Det var bl.a. på baggrund af pres fra børnesagens organisationer, at Børneloven blev vedtaget, ligesom lærerstanden havde øvet politisk pres for at få børnene væk fra fabrikkerne og ind i skolestuen (Løkke 1990:16f, Coninck-Smith 2002:78).

Fritid, fristelser og forlystelser

Hen imod slutningen af 1800-tallet er danskerne ved at finde deres ben i demokratiet. Stille og roligt tegner der sig nogle konturer af ungdom og fritid samt et samfund, hvor borgerne organiserer sig med afsæt i de forhold, der er væsentlige for deres livssituation. For de yngste borgere gælder det, at forholdet mellem skole og arbejde får stadig større opmærksomhed. I det følgende belyses de første fritidstilbud, der er beslægtede med det, vi i dag taler om som unges organiserede fritid.

I de sidste årtier af 1800-tallet forandredes vilkårene for at færdes i det offentlige rum. København havde forvandlet sig til en moderne storby. Gadebilledet bar i stigende grad præg af menneskemasser, der bevægede sig fra et sted til et andet, mens andre drev rundt på må og få. Heriblandt arbejderklassens yngste. De blev anset for at være letpåvirkelige, og det blev ikke bedre af, at de delte gaden – «djævlens skole» (Coninck-Smith 2000:292) – med et drikfældigt og letlevende proletariat.

Historikeren Karin Lützen (1998) fremanalyserer, hvordan Københavns fattige, ikke mindst gadedrenge og -piger, var en torn i øjnene på den kristne middelstand. Ikke pga. empati for deres livssituation, men snarere fordi de følte sig intimiderede og fandt udtrykket sjusket, beskidt og dovent. Med folkestyrets invitation til at deltage i samfundet ved at organisere sig blev middelstandens svar på en social problematik velgørenhed. Det filantropiske hovedformål var at implementere de borgerlige dyder: selvbeherskelse, arbejdsomhed, stræbsomhed, sparsommelighed og nøjsomhed. Med henblik på at anspre disse og forebygge, at fritiden blev formet af det frie liv på gaden, blev et af mange projekter at organisere nogle konstruktive alternativer til gadens faldgrubber og fristelser for børn og unge, som blev anset for at være fattige og forsømte (Lützen 1998:103, 119).

Konturerne af det, vi i dag kender som organiserede fritidstilbud til unge, tager form i 1870'erne og 1880'erne, hvor kristne organisationer tog initiativ til arbejdshjem og aftenhjem. Arbejdshjemmene var for de yngste, 7-14-årige, som efter skole drev rundt på gader og stræder, mens forældrene var på arbejde. Ideen bag tilbuddet var at vænne børnene til arbejde og orden, ligesom det forebyggede, at børnene kom i dårligt selskab andre steder (Lützen 1998:310f). For at tjenestepigerne ikke skulle lokkes af beværtninger og danserestauranter, inviterede Indre Mission til aftenskole, hvor sang og højtlesning blev samlingspunktet. Målsætningen for tilbuddene til unge kvinder var også at opdrage dem til at blive selvhjulpne husmødre (Lützen 1998:320). Mændene blev inviteret indenfor på svende-, sømands- og soldaterhjem. Her fik de adgang til aviser og tidsskrifter, så de kunne sætte sig

ind i politiske spørgsmål; et bidrag til deres politiske myndiggørelse (Lützen 1998:326, 337).

Ifølge Lützen havde filantroperne altså også en demokratisk dagsorden, om end den var kønsadskilt. Kvinderne havde endnu ikke stemmeret, hvilket forklarer hvorfor de ikke blev indviet i demokratiets natur. For begge køn var hensigten at forebygge og foregribe det frie liv i det offentlige rum.

Et forhold, der er særligt interessant i etableringen af disse første fritids-tilbud, er, at der etableres to forskellige tilbud til to forskellige aldersgrupper. Man kunne argumentere for, at eftermiddagstilbuddet falder uden for artiklens undersøgelsesfelt, fordi det rettede sig mod en gruppe, der blev defineret som børn. Man kunne tilsvarende argumentere for, at aften tilbudet henvendte sig til ugifte voksne. Jeg har valgt at inddrage begge, fordi de giver et vigtigt indblik i, hvor det organiserede fritidsliv, som vi kender det i dag, har sine rødder. Samtidig vidner det om, at det i 1880'erne var vanskeligt at afgrænse bestemte aldersgrupper og livsfaser.

Ungdommen på den politiske dagsorden

Så vidt baggrunden for fritidsorganisationernes oprindelse, aktiviteterernes indhold og motiverne herfor. Et blik på den politiske scene i Danmark bringer os frem til tiden omkring 2. verdenskrig, før ungdommen endelig kommer på dagsordenen som selvstændig livsfase og med fritiden som selvstændigt indsatsområde. Der er gået næsten 100 år, siden Grundloven blev indført. Demokratiet har undergået en rivende udvikling og tegnes politisk af et formelt demokrati suppleret af organisationer, der på kryds og tværs af samfundet varetager borgernes interesser, inklusiv de unges fritid.

Her har jeg valgt at fremhæve tre begivenheder, jeg mener fortæller noget tilsvarende historisk væsentligt for baggrunden for, hvorfor de organiserede aktiviteter gennem generationer har været dominerende i danske unges fritidsliv: Stiftelsen af Dansk Ungdomssamvirke (senere Dansk Ungdoms Fællesråd – DUF) i 1940, stiftelsen af Ungdomsringen i 1942 og endelig nedsættelsen af Ungdomskommissionen i 1945.

Dansk Ungdomssamvirke

Det, som i dag kendes som Dansk Ungdoms fællesråd, blev stiftet i juni 1940 under navnet Dansk Ungdomssamvirke. Danmark havde da været under tysk besættelse i tre måneder, men nazismens fremmarch og 1930'ernes politiske

uro i Europa havde allerede sat sine spor. Tonen imellem de politiske ungdomsorganisationer blev stadig mere skærpet, hvilket nogle tolkede som en trussel mod demokratiet. Med ønsket om at samle det frivillige ungdomsarbejde, herunder også de politiske ungdomsforeninger – mod besættelsesmagten, for demokratiet – blev Dansk Ungdomssamvirke stiftet. Ikke på initiativ fra de unge selv. Det var politisk engagerede voksne med interesse for demokrati og for unges rolle i samfundet, der tog teten. Teologen og demokratitænkere Hal Koch blev organisationens første formand og stod i spidsen for kampen for demokrati og en politisk opdragelse af ungdommen i en tid, hvor det danske demokrati reelt var sat ud af funktion (Korsgaard 1997:349ff). De unge skulle lære at være borgere i et demokrati.

Demokrati og politisk opdragelse er små 60 år senere fortsat nøglebegreber for Dansk Ungdomsfællesråd (DUF). Som fællesrepræsentation for dansk demokratisk børne- og ungdomsarbejde ønsker DUF

«... gennem sin virksomhed [at] medvirke til at løse ungdommens problemer samt fremme sammenholdet og den indbyrdes forståelse blandt unge og deres organisationer. DUF skal arbejde for at øge unges forståelse for og deltagelse i de demokratiske beslutningsprocesser, stimulere til samfundsengagement samt bidrage til ligestilling mellem individer og grupper i samfundet.» (Dansk Ungdomsfællesråd. Vedtægter 2007).

Organisationen er stadig rundet af ønsket om at støtte dialog, samarbejde og forståelse i og mellem deres 70 medlemsorganisationer med henblik på politisk myndiggørelse af de unge (Andersen m.fl. 2000:15). Organisationen er samtidig udpeget af den danske stat til at varetage fordelingen af den offentlige støtte til medlemsorganisationerne gennem tipsmidler. DUF er også debatskabende omkring unges mulighed for at deltage i demokratiet.

Ungdomsringen

Da Ungdomsringen – sammenslutningen af fritids- og ungdomsklubber i Danmark – blev stiftet i 1942, var ideen at omdanne lokaler, der i dagtimerne lagde hus til fritidshjem, til klubber for 14–18-årige. Der var ikke plads til, at de unge kunne mødes privat hjemme i de små lejligheder (Lipfert 2004:9). I stedet hang de ud på gader og stræder – præcis som i slutningen af 1800-talet. Stifteren af Ungdomsringen, Aksel Horsens, gjorde op, at knap halvdelen af Københavns unge mellem 14 og 16 år hverken havde

arbejde eller tilknytning til foreningslivet (Lippert 2004:11). Datidens 'rest-gruppe' virkede med deres synlighed i det offentlige rum voldsom og truende på den voksne generation (Illeris m.fl.1982:36f, Lippert 2004:8). På sin vis bliver klubtilbuddet organisatorisk en tidssvarende udgave af filantropernes arbejds- og aftenhjem. En del af den ideologiske dagsorden var stadig at tilbyde de unge et alternativ til at drive rundt på må og få.

Indholdsmæssigt var klubtilbuddet langt friere. For stifterne var det væsentligste, at de unge havde et varmt sted at mødes – og at de følte sig velkomne. Der var ikke nogen fast dagsorden, men mulighed for fx bordtennis, tegning, husflid, sang, dans og musik.

I udgangspunktet var fritids- og ungdomsklubben et københavnerfænomen. Provinsen var tilsyneladende ikke så hårdt ramt af sociale ungdoms-problematikker (Lippert 2004:18). Det fører samtidig tanken hen på (idræts)foreningskulturen – et af samtidens dominerende fritidstilbud. Måske har foreningsidrættens været mere udbredt i provinsen. En anden tanke er, at foreningslivet, i det omfang, det har været til stede i de store byer, ikke appellerede til eller rummede alle samfundets grupper.

Værestederne havde i de større byer fokus på at forebygge sociale problemer. Noget, der var mindre udbredt i provinsen, og der findes eksempler på, at man her lagde vægten på demokratisk læring, hvilket i tidens ånd udløste tilskud fra Undervisningsministeriet (Lippert 2004:18).

Ungdomskommissionen

I 1945 nedsætter den danske regering en ungdomskommission, bl.a. på opfordring fra Dansk Ungdomssamvirke, hvis formand, Hal Koch, også udpeges til at stå i spidsen for kommissions arbejde. Af målsætningen fremgår det bl.a., at der skal undersøges «... muligheder for sund udnyttelse af fritiden.» (Ungdomskommissionen 1952b:8). Endvidere skelnes mellem den såkaldte normale ungdom, hvis udvikling skal styrkes i den rigtige retning og så den asociale ungdom, hvis problemer skal forebygges (Ungdomskommissionen 1952b:9).

Udvalgets afsluttende udtalelse udkom i 1952 og byggede blandt andet på en *ungdomsenquete*, en survey med besvarelser fra 8416 unge i alderen 15–24 år fordelt på hele landet. Her blev uddannelses- og arbejdsforhold, boligforhold og fritidsudnyttelsen afdækket. Temaer, som at dømme efter aktuelle danske surveys fortsat er aktuelle, når vi undersøger ungdomslivet (se fx Hansen 2003 og 2004, Kofod og Nielsen 2005, Ludvigsen og Nielsen 2008). Om fritiden hedder det bl.a.:

«Fritidslivet giver muligheder for afløb af den overskudsenergi af fysisk eller intellektuel art, som ikke finder anvendelse i den enkeltes specielle arbejde. Dernæst åbner det en række muligheder for kontakt med andre mennesker end dem, man er sammen med i arbejdet; af særlig betydning er det, at det giver lejlighed til at være sammen med personer af det andet køn. Visse kontaktformer giver de unge mulighed for at deltage i et fælles virke på et eller andet område, hvorved de kan påtage sig ansvar og få demokratisk medbestemmelsesret.» (Ungdomskommissionen 1952a:53)

Moderniseringen af det danske samfund havde skabt en opmærksomhed omkring fritiden som et særligt fænomen. Og som mere og andet end lediggang, der potentielt kunne lokke de unge i fordærv på nærmeste gadehjørne. Fritiden skulle kompensere for de behov, som ikke blev dækket i uddannelses- og arbejdslivet. Det rekreative kunne både have et fysisk og et intellektuelt udtryk. Og så blev det tilskrevet en sund social funktion. Fx omtales idrætsforeningerne og ungdomsklubberne som *varme gadehjørner* (Ungdomskommissionen 1952a:26). Og det tilføjes:

«Fællesskabet i foreningen giver så de unge lejlighed til en alsidig virksomhed, der fører fremad mod større medansvar og større selvstændighed og netop derved er med til at fuldbyrde den unges udvikling fra barn til voksen.» (Ungdomskommissionen 1952a:26)

Kodeordene for unges fritidsliv er gennemgående balancen mellem på den ene side den selvstændighed og på den anden side det ansvar, som de unge skulle tage på sig, når de trådte ind i voksenlivet. I fritidsfællesskaberne har de unge de bedste betingelser for at udvikle sig til demokratiske borgere. Der refereres altså til læreprocesser, der knytter an til det at *blive* voksen og *blive* i stand til at tage ansvar. Noget, der ikke forventes af et barn, og som derfor må udvikles i ungdomsårene. En anden væsentlig dimension, som ungdomslivet skal lægge grunden til, er evnen til at mestre sin demokratiske medbestemmelsesret. Alt sammen hensigter, der svarer til politisk myndiggørelse (Andersen m.fl. 2000:15).

Den overordnede hensigt med Ungdomskommissionen var at sætte ungdommen på den politiske dagsorden. Dels ved at kortlægge ungdommens livsvilkår, og dels ved at sikre de unges stemme i det formelle politiske system (Sode-Madsen 2003:12). Kommissionens arbejde genererede da også en omfattende viden omkring unges livsvilkår, men i vurderingen af

udviklingen i fritids- og friluftslivet i en betænkning i 1970 lød det, at der ikke var sket meget på de 20 år, der var gået (Sode-Madsen 2003:188).

Ønsket om at udvikle egentlige ungdomspolitikker på kommunalt plan har tilsvarende udviklet sig. I 1952 havde 82 ud af 1300 kommuner enten oprettet eller havde planer om at oprette ungdomsudvalg, der byggede på og skulle støtte samarbejdet mellem det frie ungdomsarbejde og det offentlige (Ungdomskommissionen 1952b:43). En opgørelse fra Ungdomsringen viser, at det i 2006 var omkring 50 % af kommunerne, der havde en ungdomspolitik (Ungdomsringen 2006:102).

Organisering af danske unges fritid

Indledningsvist spørger jeg, hvilken læringsmæssig rolle unges organiserede fritid traditionelt har været tildelt. Det historiske tilbageblik peger på, at det, der i dag defineres som organiserede fritidstilbud, opstår og udvikles i en bestemt samfundsmæssig kontekst og med henblik på, at de unge lærer noget bestemt.

Moderniseringen af Danmark fra midten af 1800-tallet bød på en række forandringer, der på forskellig vis har spillet ind på og været med til at forme det, vi i dag kender som unges organiserede fritid. Det levede liv blev delt op i faser, døgnet ligeså. Noget, der sammen med urbaniseringen betød, at den nye arbejderklasses yngste som noget historisk nyt blev overladt til sig selv. Sideløbende med dette så Folkestyret dagens lys. En præmis for at organisere samfundet på denne måde var, at borgerne havde indsigt og engagerede sig i samfundsforholdene. Således blev læring og politisk myndiggørelse sat på dagsordenen – hvilket også afspejlede sig i de fritidstilbud, der rettet mod de unge spirede frem. Analysens påstand er således også, at nutidens organiserede fritidstilbud udspringer af netop denne dagsorden.

Tilbageblikket både skærper og nuancerer definitionen af organiserede fritidstilbud. 1880'ernes arbejds- og aftenhjem havde strukturelle træk, som også i dag definerer organiseret fritid: Voksne sætter rammen omkring en aktivitet, der foregår regelmæssigt. Til definitionen kan tilføjes, at aktiviteten er målrettet en bestemt livsfase og er underlagt skole/arbejde, der dengang som i dag har første prioritet i hverdagen. I den forbindelse bliver det også tydeligt, at ungdom ikke benyttes som selvstændigt begreb. I stedet gradbøjes voksenheden ved at omtale målgruppen som henholdsvis børn og så unge mænd og unge kvinder. Hvad angår det, vi i dag kender som fritid, så anså samfundets mellemlag dengang den frie tid for at være potentielt farlig. Som forebyggende foranstaltning organiserede filantroper fritidstilbud,

hvor tiden blev brugt til at lære deltagerne samtidens borgerlige dyder, og for de potentielt politisk myndige unge mænd kom også demokratiet på dagsordenen.

Historien om Danmark i 1940'erne er domineret af tyskernes besættelse. Samtidig fortæller etableringen af Dansk Ungdomssamvirke og Ungdomsringen samt nedsættelsen af Ungdomskommissionen og den tilhørende undersøgelse, at unge og organiseringen af deres fritid siden antydningerne i 1880'erne nu har fået en central samfundsmæssig placering. Ligesom i 1880'erne anså man det organiserede fritidsliv for at være det fornuftige alternativ til at være overladt til sig selv. Læring havde fortsat en central placering. Et eksempel er demokratiet, som tidligere var forbeholdt de unge mænd, men nu blev gjort vedkommende for alle unge. Dertil kom, at det blev anset som sundt for de unge at være sammen med andre unge, noget bl.a. ungdomsklubberne gav mulighed for. I klubtilbuddet blev de unge indirekte mødt som demokratiske borgere, idet det blev overladt til de unge selv at beslutte, hvordan de ville udnytte tiden inden for de givne rammer.

Overordnet betragtet er de unges fritid blevet organiseret med henblik på forebyggelse og læring. Begge perioder vidner om en opfattelse af fritiden som noget, der kan udnyttes godt eller skidt. Det organiserede fritidsliv er tilbuddet om at udnytte den godt: under de rette forhold bliver fritiden til glæde for både de unge og for samfundet. Man kan måske endda gå så vidt som til at sige, at det har været anset for at være en forudsætning for det gode liv, at de unge tog del i den organiserede fritid, ud fra en betragtning om, at samfundet blev fremtidssikret i kraft af aktiviteterens læringsmæssige kvaliteter.

I det 21. århundrede er det fortsat en del af fritidsorganisationernes selvforståelse, at deres aktivitetstilbud bidrager til ungdomslivet med forebyggelse og læring. Aktiviteterne anskues fortsat som et vigtigt læringsrum, men som analysen antyder, viser der sig en betydningsfuld forskydning af præmissen for at organisere de unges fritid: 1880'ernes arbejds- og aftenhjem byggede entydigt på de voksnes vurdering af, hvad der var nyttigt. I 1940'erne var det fortsat de voksne, der havde det endelige ord, men de unge blev i stigende grad inddraget som beslutningstagere. Er man 13 år i 2008 kan medbestemmelsen være så omfattende, at den er vanskelig at håndtere. Det gælder både for aktivitetstilbuddene og i de unges liv generelt. Konsekvensen er dermed også, at de unge kan vælge den organiserede fritid helt fra, hvilket bekymrer organisationerne. Bl.a. derfor tager deres rekrutterings- og fastholdelsesstrategier i stigende grad udgangspunkt i, hvad de unge selv ønsker (Bach 2001:27, DGI mod 2010 2002:4). Ser vi bort fra, at aktiviteterne i praksis fortsat organiseres af voksne, så markerer denne

udvikling endnu en forskydning i forhold til den oprindelige tilgang, hvor de voksne vidste bedst. Ydermere kunne man hævde, at arbejdet med at organisere unges fritid er blevet tilført endnu en demokratisk dimension, idet de unge indirekte får indflydelse på udformningen og tilpasningen af tilbudene.

Disse forskydninger rejser samtidig spørgsmålet om, hvorvidt de vil skygge for eller blive på bekostning af de læringsmæssige aspekter, som traditionelt har været en drivkraft i arbejdet med at organisere unges fritid, og som stadig synes at spille en rolle i organisationerne.

Hvis blikket fastholdes på forebyggelsesperspektivet, kan man sige, at forudsat, at aktiviteterne er organiserede af voksne, vil tilbuddet stadig udgøre et rum, hvor de unge ikke er overladt helt til sig selv. Noget, som hele tiden har været med til at definere denne form for fritid, ud fra en betragtning om, at de unge endnu ikke har lært at træffe – det, der i de voksnes øjne er – de rigtige beslutninger. De voksne er ikke kun planlæggere, men kan være en vigtig støtte og dæmme op for den rådvildhed, som de unges valgprocesser kan føre med sig (Kofod og Nielsen 2005:30). Men det forudsætter, de unge vælger at deltage i organiserede aktiviteter. For lige så vel som de kan vælge at melde sig til spejder, sport, klub mv., så kan de som sagt også vælge at melde sig ud.

Det organiserede fritidsliv er i disse år mærket af, at den 13-årige pige fra indledningen og alle de andre i hendes generation har muligheden for selv at beslutte, hvordan de vil bruge deres fritid, uagtet om ansvaret for nogle unge synes for udfordrende (se fx Simonsen 2004:23).

Denne udvikling er ikke uden omkostninger. Uanset hvor dygtige fritidsorganisationerne bliver til at afkode de unges behov, så kan de ikke fratage de unge muligheden for at fravælge det organiserede fritidsliv. Dermed er risikoen, at de læreprocesser, der skal klæde de unge på til livet i et moderne demokrati går tabt, og man potentielt ender i den paradoksale situation, at det organiserede fritidsliv uforvarende mister nogle af sine væsentligste kompetencer i forhold til ungdomsliv.

Udfordringen er at få den medbestemmelse, som de unge er blevet tildelt, til at rime på de læreprocesser, som hører til at blive voksen i et moderne demokratisk samfund.

Litteratur

- Andersen, H. og L.B. Kaspersen (red.) (2005). *Klassisk og moderne samfundsteori*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Andersen, J.G., L. Torpe og J. Andersen (2000). *Hvad folket magter. Demokrati, magt og afmagt*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Bach, T. (2001). *Demokrati i nærheden. Lokal inddragelse af børn og unge*. Dansk Ungdomsfællesråd
- Bjørn, C. (1990). *Fra reaktion til grundlov 1800–1850*. København: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, Politikens Forlag.
- Bille, T. et al (2005). *Danskernes kultur- og fritidsaktiviteter 2004. Med udviklingslinier tilbage til 1964*. København: AKFforlaget.
- Bille, T. og E. Wulff (2006). *Tal om børnekultur. En statistik om børn, kultur og fritid*. København: AKF – amternes og kommunernes forskningsinstitut. Børnekulturens Netværk.
- Brusgaard, K. (red.) (2007). *Unge med i foreningen*. Temahæfte. DGI Uddannelsesforum 2007. Danske Gymnastik- og Idrætsforeninger.
- Christiansen, N.F. (1990). *Klassesamfundet organiseres 1900–1925*. København: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, Politikens Forlag.
- Conninck-Smith, N.d. (2000). *For barnets skyld. Byen, skolen og barndommen 1880–1914*. København: Gyldendal.
- Conninck-Smith, N.d. (2002). *Skolen, lærerne, eleverne og forældrene. 10 kapitler i den danske folkeskoles historie i det 19. og 20. århundrede*. Århus: Forlag Klim.
- Dansk Ungdomsfællesråd (2007). *Vedtægter*. København: Dansk Ungdomsfællesråd. Tilgængelig online på: <http://www.duf.dk/web/data.nsf> (2. april 2008).
- Dansk Ungdomsfællesråd (2008). *Giv 16-årige stemmeret*. København: Dansk Ungdomsfællesråd. Tilgængelig online på: <http://www.duf.dk/web/data.nsf> (19. september 2008).
- DGI (2002). *DGI mod 2010*. Danske Gymnastik og Idrætsforeninger
- Eskilsson, L. (2000). Lediga stunder. I Berggren, L. (red.): *Fritidskulturer*. Lund: Studentlitteratur.
- Fridberg, T. (1999). *Skolebørns fritidsaktiviteter. Kultur- og fritidsaktivitetsundersøgelsen 1998*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Hansen, N.H.M. (2003). *Hvad har de gang i? En profilanalyse af Holbæks unge 2003*. Holbæk: Ungdommens Hus. Holbæk Kommune.
- Hansen, N.H.M. (2004). *Hvad har de gang i? En profilanalyse af Gentoftes unge 2004*. Gentofte: Gentofte Kommune.

- Henriksen, C.S. (2002). *Børn og unges fritid i Høje Taastrup Kommune*. København: CASA.
- Hvidt, K. (1990). *Det folkelige gennembrud og dets mænd. 1850–1900*. København: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, Politikens Forlag.
- Højskolesangbogen (2006). København: Folkehøjskolernes Forening i Danmark.
- Illeris, K. mfl. (2002). *Ungdom, identitet og uddannelse*. Roskilde: Roskilde Universitets Forlag.
- Illeris, K., Nielsen, E. og Simonsen, B. (1982). *Ungdomspsykologi: samfundssituation, handlemønstre, bevidsthedsformer*. København: Unge Pædagoger.
- Jantzen, C.Y. (2002). *Kompetenceguiden. Sådan bruger du din foreningserfaring, når du søger uddannelse og job*. Dansk Ungdomsfællesråd.
- Jensen, L. mfl. (1996). *Det af-koloniserede Rum – en reaktivering af Grundtvigs højskoletanke*. Projektrapport HIB. Roskilde: Roskilde Universitetscenter.
- Kofod, A. og J.C. Nielsen (2005). *Det normale ungdomsliv*. København: Center for Ungdomsforskning.
- Kofod, A. og J.C. Nielsen (2006). *Unge, kompetenceudvikling og foreningsliv*. København: Center for Ungdomsforskning.
- Korsgaard, O. (1997). *Kampen om lyset. Dansk voksenoplysning gennem 500 år*. København: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag A/S.
- Larsen, N. mfl. (2007). *Unge lærer på klub- og fritidsområdet*. Ungdomsringen
- Lippert, S. (2004). *Da Danmark fik sin ungdom. Ungdomsringens historie 1942–92*. Odense: Ungdomsringen.
- Ludvigsen, N.B. og J.C. Nielsen (2008). *Unge tryghed og trivsel i Frederiksberg Kommune*. København: Frederiksberg Kommune og Center for Ungdomsforskning, DPU, Aarhus Universitet
- Lützen, K. (1998). *Byen tæmmes. Kernefamilie, sociale reformer og velgørenhed i 1800-tallets København*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Løkke, A. (1990). *Vildfarende børn. Om forsømte og kriminelle børn mellem filantropi og stat 1880–1920*. Holte: Forlaget SocPol.
- Milling, H.B. (2007): *Bordtennis, badminton, håndbold og gymnastik mister medlemmer*. Pressemeddelelse 28. august 2007. DIF, Danmarks Idrætsforbund.
- Mørch, S. (1997). *Den ny Danmarkshistorie 1880–1960*. 3. udgave. København: Gyldendal.
- Säfvenbom, R. (red.) (2005). *Fritid og aktiviteter i moderne oppvekst*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Simonsen, B. (2004). Om ti år, hvad så? *Ungdomsforskning* nr. 3 og 4:18–23. Center for Ungdomsforskning.
- Skårhøj, R.F. og S. Østergaard (2005). «*Generation Happy?*» *Et studie i danske teenagers hverdagsliv, værdier og livstolkning*. Frederiksberg: Unitas Forlag.
- Sode-Madsen, H. (2003). *Farlig ungdom. Samfundet, ungdommen og Ungdomskommissionen 1945–1970*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Tinning, S., L. Rasmussen og A. Dohm (2005). *Idræt og fritid i de nye kommuner. Brikker til en fritidspolitik*. Vejle: DGI Danske Gymnastik- og Idrætsforeninger.
- Ungdomskommissionen (1952a). *Samfundet og ungdommen. Afsluttende udtalelse fra ungdomskommissionen med oversigt over kommissionens virksomhed*. København: J.H. Schultz A/S Universitets-Bogtrykkeri.
- Ungdomskommissionen (1952b). *Ungdommen og fritiden. Betænkning afgivet af ungdomskommissionen*. København: J.H. Schultz A/S Universitets-Bogtrykkeri.
- Ungdomsringen (2006). *Ungdomspolitik i kommunerne. Kommunernes fremtid*. Odense: Ungdomsringen.
- Vammen, T. og C.E. Andresen (1991). *Ungdommens historie 1880–1950*. København: Borgen
- Vincent, C. (2002). *Unge svigter FDF. FDF overvejer at oprette kredse på nettet for at fastholde unge i bevægelsen*. København: Kristeligt Dagblad 16.11.2002 s.4.

Summary

A history of Danish youth and organised leisure

For generations, organised leisure activities have played an important role for the Danish youth. This particular culture emerged in the late nineteenth century. A period of Danish history characterised by pervasive sociological changes. Youth as a phase of life was slowly established. Everyday-life became split up between school and leisure. Democracy was implemented and a wide range of interest groups were established. Some of them took interest in how youth spend their spare time. The number and variety of organised leisure activities increased during the twentieth century. Also, leisure and youth found their way to the political agenda. Recent studies show a decline in the Danish youths' interest to participate in the organised leisure activities. Currently, leisure organizations apply recruitment strategies based on learning and the youths' motivation. The question is whether this motivation is in conflict with the learning processes that traditionally have contributed to the transition into adulthood. This could potentially hold serious consequences for the leisure organisations, for society in general and for the youths. Particularly since the organised leisure activities are considered a means to teach democracy that ensures that the youth become political competent.¹

1. «Politisk myndiggørelse» (Andersen 2000) means that a person has learned what it means to be a citizen in a democracy.